

Sheri Berman

Το Πρωτείο της Πολιτικής: Η Σοσιαλδημοκρατία και η Ευρώπη του 20ου αιώνα

Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης

540 σελίδες

Η Sheri Berman αποτελεί από τις γνωστές συγγραφείς της σύγχρονης πολιτικής σκέψης, καθηγήτρια πολιτικής επιστήμης στο Barnard College του Columbia University μελετητής του χώρου της ιστορίας των ιδεών. Το σύνολο σχεδόν των άρθρων της παρακολουθεί τις πολιτικές ζυμώσεις στο χώρο της Ευρώπης και το ρόλο της πολιτικής ως παράγοντα που έχει εσφαλμένα υπαναχωρήσει δίνοντας τη θέση του στη δύναμη των οικονομικών συνιστωσών.

Το βιβλίο *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century* δημοσιεύτηκε το 2006 – μ' ένα ενδιαφέρον μάλιστα εξώφυλλο-αποτελώντας έναν σημαντικό σταθμό στη σύνοψη βασικών ιδεών της. Ένα από τα κεντρικά σημεία που διατρέχουν το κείμενο είναι η έντονη επιρροή του Karl Polanyi και η βαθιά γνώση της συγγραφέως για την ιστορία της Δυτικής Ευρώπης. Το έργο της διακρίνεται τόσο για τα ιστορικά όσο και για τα θεωρητικά εργαλεία που χρησιμοποιεί προκειμένου να κάνει πειστική την επιχειρηματολογία της και να αναδείξει την πρόταση της πολιτικής. Ακολουθεί την ιστορία της σοσιαλδημοκρατικής σκέψης στον τρόπο με τον οποίο αυτή οικοδομήθηκε και πως στο πέρασμα των χρόνων αποτέλεσε σημαντική συμβολή στο χώρο της Πολιτικής. Σε αυτήν την προσπάθεια, χαρακτηριστικό είναι το πλήθος των βιβλιογραφικών αναφορών που υποδεικνύουν το εύρος των μελετών της Μπέρμαν. Βαθιά γνώστης των επιρροών και των εξελίξεων της σοσιαλδημοκρατίας επιδιώκει να αναδομήσει τη σημασία της αναδεικνύοντας το ρόλο της θεωρίας και της ιδεολογίας έτσι ώστε διαμέσου αυτής να προσφέρει ένα εμπειρικά και ιστορικά αποδεδειγμένο παράδειγμα προτάγματος της πολιτικής. Ήδη από τον Πρόλογο στην ελληνική έκδοση κάνει φανερές τις προθέσεις της να διδαχτούμε από την ιστορία να προσφέρουμε σταθερότητα στην Ευρώπη, ειδικά κάτω από τις παρούσες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, επιχειρηματολογώντας υπέρ μιας σοσιαλδημοκρατικής αριστεράς και ενός κράτους πρόνοιας.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

Είναι ένα εκτενές βιβλίο δομημένο σε εννέα μέρη. Στην Εισαγωγή (πρώτο κεφάλαιο) η Μπέρμαν οριοθετεί τα όρια των εννοιών που θα αναλύσει προσφέροντας τις ερμηνείες της για τον «καπιταλισμό», την «ιδεολογία», και υπό ποια μορφή κατανοεί ιστορικά την «σοσιαλδημοκρατία». Εξηγεί την οπτική της μάλλον εις βάρος του φιλελευθερισμού καθώς φαίνεται ότι εξαρχής τον αντιμετωπίζει περισσότερο υπό τη μορφή του οικονομικού φιλελευθερισμού και ότι αυτός κακώς υπερεκτιμήθηκε. Τη λύση έρχεται να την προσφέρει η σοσιαλδημοκρατία - μια μη μαρξιστική εκδοχή του σοσιαλισμού - που και αν δεν προσφέρει μια κοινή πορεία πλεύσης (Karl Kautsky, Eduard Bernstein) και έχει κατά καιρούς υποτιμηθεί, παρόλα αυτά μπορεί να προσφέρει σταθερότητα μέσω της ενίσχυσης της πολιτικής και με βάση τον κοινοτισμό (σσ. 29-31 και σελ. 54).

Στο δεύτερο κεφάλαιο η συζήτηση επικεντρώνεται στην πορεία της σοσιαλδημοκρατίας και στα θεμέλια που αυτή δημιούργησε σχολιάζοντας την αποστασιοποίηση της από τον μαρξισμό υποστηρίζοντας μάλιστα πως πτυχές του όπως ο «ιστορικός υλισμός» και «η ταξική πάλη» έδωσαν το έναυσμα στο σοσιαλιστικό κίνημα να αναπτυχθεί. Αντιμετωπίζοντας τα κόμματα ως «μεταγωγούς» (carriers) (σσ. 27, 39) συζητάει την κατάσταση στη Γαλλία μέσω των τοποθετήσεων του Ζωρές ενώ παρουσιάζει στην Γερμανία την ιστορία του Γερμανοσοσιαλιστικού κόμματος υπό την επιρροή των Bernstein και την διαφορετική τοποθέτηση του Kautsky και τις ζυμώσεις που επήλθαν. Στο επόμενο κεφάλαιο η Μπέρμαν συνεχίζει να επιχειρηματολογεί επί του λεγόμενου «δημοκρατικού αναθεωρητισμού» που ζυμώθηκε στην Γερμανία και βρήκε εφαρμογή στην Γαλλία εκφράζοντας την απομάκρυνση του σοσιαλισμού από τον μαρξισμό. Στο συνέδριο στο Παρίσι καθώς και σ' εκείνο στο Άμστερνταμ τέθηκαν οι βάσεις για την αναθεώρηση και την επανατοποθέτηση των βασικών θέσεων του σοσιαλιστικού θεωρήματος. Μάλιστα σχολιάζεται και η ανικανότητα του γερμανικού σοσιαλιστικού κόμματος να μεταφράσει σε υπεροχή τις νίκες της περιόδου.

Στο Τέταρτο κεφάλαιο που τιτλοφορείται «επαναστατικός αναθεωρητισμός» η Μπέρμαν συνδέει τις σκέψεις της με την αρχική της τοποθέτηση ότι ο φασισμός, ο εθνικισμός και οι δημιουργηθέντες ιστορικές συνιστώσες ενώθηκαν για να προετοιμάσουν το έδαφος για μια διαφορετική μορφή ιδεολογίας καθώς επηρεάστηκαν από τις τοποθετήσεις του Georges Sorel δίνοντας στο σοσιαλισμό μια διαφορετική οπτική. Κρίνοντας τον ορθόδοξο μαρξισμό τόσο ο Σορέλ όσο και ο Μπερνστάιν προσέφεραν τοποθετήσεις επαναπροσδιορισμού των πολιτικών πραγμάτων –

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

απαισιόδοξη, αισιόδοξη αντίστοιχα-δρομολογώντας εξελίξεις. Έτσι οι επαναστατικές τοποθετήσεις του Σορέλ επηρέασαν τις εξελίξεις στην Ιταλία καθώς διαμορφώνονταν οι τοποθετήσεις του εθνικιστικού κινήματος. Μάλιστα υποστηρίζεται από την συγγραφέα ότι στην Ιταλία «καταρρέουν οι διαχωριστικές γραμμές σε διανοητικό επίπεδο, αν και όχι ακόμα σε οργανωτικό ανάμεσα στον εθνικισμό και τον σοσιαλισμό» (σελ. 178). Η Γαλλία στα τέλη πια του 19ου αιώνα είχε την ίδια πορεία υπό την επιρροή των Μπουλανζέ, Μπαρές και Μωράς ενώ στη Γερμανία αυτήν την περίοδο οι εθνικιστικές εξελίξεις διαμόρφωναν τις συνθήκες και στην Αυστρία το αντισημιτικό κίνημα ήταν έντονο.

Η πορεία, λοιπόν, των πραγμάτων τόσο μέσω των ιστορικών όσο και των πολιτικών εξελίξεων ωρίμασε ώστε να επέλθει πια το οριστικό διαζύγιο με τον μαρξισμό και η σοσιαλδημοκρατία να οροθετήσει τους στόχους της. Οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης αναζητούσαν τρόπο να ανασυγκροτηθούν με το πέρας του Α' Παγκοσμίου πολέμου και οι εκφραστές του σοσιαλισμού κλήθηκαν να αποτελέσουν την βάση για αυτήν την αλλαγή. Βέβαια επισημαίνεται η αδυναμία των σοσιαλιστών να πάρουν στην πράξη θέση για τα γεγονότα (Γερμανία), ενώ στη Γαλλία ψάχνοντας και εκεί το «δρόμο τους» οι σοσιαλιστές δεν συνδύαζαν ιδεολογία και πράξη. Και στην Ιταλία το σοσιαλιστικό κόμμα ενισχύθηκε αλλά και στην προκειμένη περίπτωση αποδείχθηκε μικρότερο των περιστάσεων (σελ. 225). Σε όλες τις περιστάσεις τα σοσιαλιστικά κόμματα δεν ήταν σε θέση να πάρουν σθεναρή θέση. Μάλιστα η Μπέρμαν τονίζει και το ρόλο του «σχεδίου Ντε Μαν» (σσ. 245- 263) ως μια προσπάθεια να υπάρχει μια συνεκτική γραμμή για το σύνολο των σοσιαλιστών που θα μπορούσε να υιοθετηθεί και να συσπειρώσει. Και ενώ τόσο ο Ντε Μαν όσο και ο Μαρσέλ Ντεά επιχειρηματολογούσαν για έναν μη μαρξιστικό σοσιαλισμό, οι εξελίξεις κινούνταν προς τον φασισμό στην Ιταλία, συνθήκες που αναδείκνυαν τον Μουσολίνι ως εκμεταλλευτή των συνθηκών χρησιμοποιώντας ως σύνθημα την προταγή την πολιτικής και την πρωτεύουσα θέση του κράτους έναντι της αγοράς (σελ. 287). Στην Γερμανία ο εθνικοσοσιαλισμός ήταν αποκύημα γεγονότων τόσο πριν τον πόλεμο όσο και της αντίδρασης στα αποτελέσματα αυτού. Η Μπέρμαν θέλει να καταστήσει σαφές ότι φασισμός και εθνικοσοσιαλισμός παρουσίαζαν κοινά στοιχεία προσφέροντας «έναν τρίτο δρόμο μεταξύ του φιλελευθερισμού της ελεύθερης αγοράς και του σοβιετικού κομμουνισμού [...] καθώς και διακηρύξεις που προήγαν την ιδέα του κοινοτισμού» (σσ. 312- 320).

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

Στο Έβδομο πια κεφάλαιο η Μπέρμαν αναφέρεται στην σουηδική περίπτωση όπου κατάφερε να πραγματοποιήσει όσα οι υπόλοιπες χώρες τα αντιμετώπιζαν μόνο θεωρητικά. Οι εκπρόσωποι του σοσιαλισμού αποδείχθηκαν ισάξιοι των περιστάσεων, απομακρύνθηκαν από το κατά γράμμα των μαρξιστικών θεωρήσεων και θέλησαν να ενισχύσουν την δημοκρατία. Ακόμα και την περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και εν μέσω των αλλαγών, το σοσιαλιστικό κόμμα στη Σουηδία ήταν έτοιμο να προβεί σε συνεργασίες προκειμένου να εξασφαλίσει τον εκδημοκρατισμό της χώρας του. Το σουηδικό σοσιαλιστικό κόμμα (SAP) διαδραμάτιζε από νωρίς σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις, έστω και αν δεν κατείχε απόλυτη πλειοψηφία. Προσέφερε απαντήσεις στα προβλήματα της κοινωνίας που είχε κουραστεί από τον καπιταλισμό και τόνιζε το όραμα του για το λεγόμενο «σπίτι του λαού» (σελ. 339). Το SAP προσπαθούσε τόσο να προσαρμοστεί στις νέες καταστάσεις όσο και να δώσει απαντήσεις στα οικονομικά προβλήματα της χώρας προτείνοντας μάλιστα μια σειρά μέτρων για την καταπολέμηση της ανεργίας. Έτσι το σοσιαλιστικό κόμμα βγήκε νικητής των γεγονότων και των εκλογών, απομακρύνθηκε από τον ορθόδοξο μαρξισμό και τόνισε την ανάγκη να υπάρξει δράση του κόμματος όπου κριθεί αναγκαίο.

Στο όγδοο κεφάλαιο γίνεται μια ανασκόπηση των γεγονότων της Μεταπολεμικής περιόδου. Σχολιάζονται τα αρνητικά αποτελέσματα που αποδόθηκαν στον καπιταλισμό και τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνίες των Δυτικών χωρών προσπάθησαν να δημιουργήσουν μια νέα τάξη πραγμάτων στην οποία η οικονομία να ελέγχεται από την πολιτική. Το κράτος αποκτά τον ρόλο του «υπερασπιστή» της κοινωνίας και όχι πια της οικονομίας ενισχύοντας το νόημα του κράτους πρόνοιας. Μάλιστα το τελευταίο αναδεικνύεται ως το βασικό μέσο των μεταπολεμικών εξελίξεων. Έτσι οι δυτικές κοινωνίες προσπάθησαν η καθεμία με τον τρόπο της να αναδείξουν την προστασία της κοινωνίας ως εφελτήριο τους έχοντας ως αρωγό τα σοσιαλιστικά κόμματα. Στο ένατο, λοιπόν, κεφάλαιο, η συγγραφέας ανακεφαλαιώνει την κεντρική ιδέα ότι η σοσιαλδημοκρατία «είναι ένα ολότελα αυτόνομο πολιτικό κίνημα» που πιστεύει στην «διαταξική συνεργασία» (σελ. 417) και αναδείχθηκε ως η κύρια και η πιο πετυχημένη ιδεολογία του 20ου αιώνα και πρέπει να αναδειχθεί πάλι η προσφορά της όσο και να «αναζωογονηθεί η συλλογική μνήμη της δημοκρατικής αριστεράς όσον αφορά το παρελθόν της» (σελ. 421). Μάλιστα, κατά τη συγγραφέα, θα πρέπει να αντιμετωπίζονται οι ιδεολογίες όχι αποκομμένες η μια από την άλλη αλλά στενά αλληλοεπηρεαζόμενες. Έτσι ολοκληρώνει τις τοποθετήσεις της, με έναν υπό μια έννοια

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

κυκλικό τρόπο, επανέρχεται δηλαδή στην ανάλυση της έννοιας της ιδεολογίας υπό το πρίσμα των χωρών που μελέτησε. Μάλιστα σε μια υποσημείωση του εν λόγω κεφαλαίου (σσ.431 - 432) κάνει μια εκτενή αναφορά των σκέψεων της περί των ορίων των ιδεολογιών (φασισμός, εθνικοσοσιαλισμός, κοινοτισμός, εθνικισμός) προκειμένου να αναδείξει την πρωτοκαθεδρία του σοσιαλισμού. Υπό αυτήν τη βάση θεωρεί ότι οι σοσιαλδημοκράτες πρέπει να πορευτούν δυναμικά και στο μέλλον ως η «μόνη αξιόπιστη λύση» (σελ. 441). Επιπλέον αντιδιαστέλλει τη σοσιαλδημοκρατία με τον λεγόμενο «τρίτο δρόμο» για να προσφέρει τα όρια τους και να τονίσει την ανάγκη παρουσίας του κοινοτισμού ως κινητήριο δύναμη στη σοσιαλδημοκρατία. Εμμένει ότι η σοσιαλδημοκρατία πρέπει να στηριχθεί στα μαθήματα της παράδοσης της για να επιτύχει την σταθερότητα και πάνω από όλα πρέπει να προσαρμόζεται στις συνθήκες και να αφουγκράζεται τις αλλαγές.

Το παρόν, λοιπόν, βιβλίο είναι ένα φιλόδοξο πόνημα επιδιώκοντας να προσφέρει μέσω της ιστορίας των ιδεών μια μελέτη για το ρόλο της Πολιτικής εδραιωμένη σε έννοιες όπως η «αλληλεγγύη» και ο «κοινοτισμός» ακολουθώντας το σουηδικό πρότυπο. Κάποιες φορές, βέβαια η συγγραφέας υπερβάλλει προκειμένου να αποδείξει την αρχική της θέση για την σημασία της σοσιαλδημοκρατίας στην πορεία των χρόνων και πως μπορούμε να διδαχτούμε από αυτή. Μάλιστα λόγω της ιδιαιτερότητας των εμπειρικών δεδομένων που χρησιμοποιεί είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς τα όρια μεταξύ του ρόλου της ιστορίας και της ιδεολογίας. Πόσο μάλιστα όταν η επιλογή των ιστορικών δεδομένων που χρησιμοποιείται είναι δημιούργημα συγκεκριμένων συγκυριών που δεν μπορούν να γενικευθούν. Αναδεικνύει δηλαδή την οπτική της από συγκεκριμένα –περιορισμένα- ιστορικά δεδομένα. Παράλληλα φαίνεται να παραλείπει κάποια στοιχεία συνθηκών δημιουργίας κάποιων γεγονότων ή να τα προσαρμόζει στα αποτελέσματα που θέλει να συνάγει για τις χώρες που ευδοκίμησε η Σοσιαλδημοκρατία, πόσο μάλλον όταν μιλάμε για τη Σουηδία που δεν μπορεί να συγκριθεί με άλλη χώρα της Ευρώπης.

Δρ. Θεοδώρα Παπαδοπούλου